

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

درس چهارم

پیدایش تمدن؛ بین النهرین و مصر

تهیه و تنظیم از : نرگس حقیقی فر
دبیر تاریخ ناحیه سه کرمانشاه

آموزش و پرورش

استان کرمانشاه

ناحیه ۳

• جهان در عصر باستان؛ میراث بشری

مقدمه

- یکی از مهمترین تحولات زندگی بشر، پیدایش و گسترش تمدن است. در این درس، شما با بررسی سیر پیدایش تمدن و مطالعه تمدن های بین النهرین و مصر، انتظار می رود عوامل مؤثر بر تأسیس تمدن و مهم ترین دستاوردهای تمدنی مردمان بین النهرین و مصر باستان را شناسایی و تحلیل نمایید.

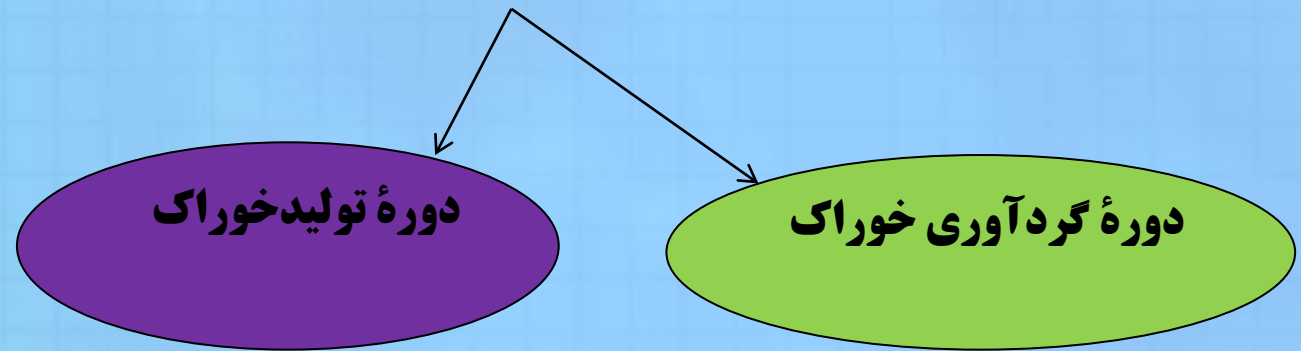
سیر پیدایش تمدن

- در یک تقسیم بندی کلی، گذشته بشر به دو دوره **پیش از تاریخ** و **دوره تاریخی** تقسیم می شود.
- **پیش از تاریخ**: به دورانی طولانی از زندگی انسان گفته می شود که با ظهور او در پهنه گیتی آغاز شد و تا اختراع خط و گسترش تمدن در حدود ۵۰۰۰ سال پیش به طول انجامید.
- آگاهی ما از این دوره، متکی بر کاوش های باستان شناسی است.

مراحل زندگی انسان

- تقسیم مراحل زندگی انسان بر اساس نوع اقتصاد معیشتی:

- شواهد باستان شناسی دلالت بر آن دارد که نخستین انسان وار ه ها حدود ۴ میلیون سال پیش در علفزارهای **آفریقا** میزیستند و بعدها گروههایی از آنان به **اروپا و آسیا** کوچ کردند.

دوره گردآوری خوراک:

- انسان های نخستین، شیوه ای از زندگی را پدید آوردند که بر دوره گردی، شکار جانوران و گردآوری دانه، میوه، و ریشه گیاهان و درختان برای تأمین خوراک استوار بود.

دوره گرد آوری خوراک

- شیوه معیشتی گرد آوری خوراک تا چندین میلیون سال دوام آورد
- تغییر و تکامل آن بسیار کند و محدود بود.
- مردان در دسته های کوچک به شکار می رفتند و زنان به جمع آوری بقایای خوردنی گیاهان و میوه درختان می پرداختند.

شیوه زندگی انسانهای نخستین

- زندگی در پناهگاه های طبیعی مانند غارها و نیز کلبه هایی که از شاخ و برگ درختان و گیاهان می ساختند
- از اتفاقات مهم دوران پیش از تاریخ، افروختن آتش و به کار گرفتن آن بود.
- استفاده از آتش، تأثیر بسزایی بر زندگی انسان و ارتباط او با محیط گذاشت.

عصر سنگ

- **سنگ**، اصلی ترین ماده ای بود که انسان های نخستین از آن برای ساختن ابزار استفاده کردند.
- در آغاز، ابزارهای سنگی بسیار ساده و ابتدایی بودند.
- بشر در خلال صدها هزار و حتی چند میلیون سال، بر مهارت خود در ساخت تیغه های سنگی افزود و توانست ابزارهایی مانند **تبر**، **زوبین**، **کارد** و امثال اینها بسازد.
- استخوان و چوب نیز مواد دیگری بودند که مردمان پیش از تاریخ از آنها برای ابزارسازی استفاده می کردند.

آیا انسان های نخستین قادر به حرف زدن بودند؟

- انسان های نخستین در آغاز، قادر به حرف زدن نبودند، اما برای اینکه بتوانند به صورت گروهی به شکار بروند، باید به گونه ای با هم ارتباط برقرار می کردند. به تدریج تا اواخر دوره گردآوری خوراک، توانایی بشر در سخن گفتن و اندیشیدن تکامل یافت و به حدی رسید که هنر نقاشی را برای نشان دادن احساس و اندیشه خود به کار گرفت.

غار تاریخی آلتامیرا در اسپانیا

اعتقادات انسان های نخستین

- دشواری مطالعه وضعیت دین و اعتقادات مردمان دوره گردآوری خوراک، به دلیل فقدان شواهد و مدارک
- تلاش باستان شناسان برای بررسی اعتقادات جوامع شکارگر کنونی، مانند بومیان استرالیا و قبیله های سرخ پوست آمریکای جنوبی، جهت پی بردن به معتقدات دینی انسان های نخستین
- ارتباط اعتقادات انسان های نخستین با مشکلات و مخاطرات زندگی آنها مثل بیماری، مرگ، سیل و...
- اعتقاد به نیروهای مرموز و فرا طبیعی که نگهدارنده زمین و آسمان بودند.

دوره تولید خوراک:

- از حدود ۱۲۰۰۰ سال پیش، گروه‌هایی از مردمان گردآورنده خوراک با استفاده از تجربیات گذشته، شروع به کشت برخی گیاهان و اهلی ساختن حیوانات کردند و برای نخستین بار، موفق به تولید خوراک شدند.

- باستان‌شناسان درباره تقدم کشاورزی بر اهلی کردن حیوانات و یا بالعکس، نظرهای متفاوت دارند.

- آنان همچنین مناطق مختلفی از کره زمین را به عنوان خاستگاه دیرینه کشاورزی معرفی کرده‌اند.

خاستگاه دیرینه کشاورزی

- طبق کاوش های باستان شناسی ، از نخستین تولید کنندگان خوراک ، مناطق کوهپایه ای زاگرس در غرب ایران یعنی ، تپه چغاگلان در شهرستان مهران بوده اند.
- ساکنان این سکونتگاه جزو نخستین گردآورندگان خوراک بودند که به کشت گندم و جو روی آوردند.

چگونگی آغاز دوره تولید خوراک

- در فاصله ۱۲۰۰۰ تا ۷۰۰۰ سال پیش کشت غلّت و رام کردن جانوران در بیشتر نقاط جهان رواج یافت.
- **از آنجایی که زنان مسئولیت گردآوری دانه های گیاهان را بر عهده داشتند، به احتمال زیاد، کشت دانه توسط آنان شروع شده باشد.**

ویژگی های عصر نوسنگی

استفاده از پشم
حیوانات

تولید پارچه

ابداع چرخ سفال

تولید ظروف گلی

ترقی فن ساخت
ابزارها

ترقی ساخت
ظروف سنگی

انقلاب کشاورزی

. ابداع کشاورزی، رویدادی مهم و سرنوشت ساز در زندگی انسان به شمار می رود. برخی از باستان شناسان از این پدیده با عنوان «**انقلاب کشاورزی**» یاد می کنند و اهمیت و تأثیر آن را در تاریخ بشر همچون «**انقلاب صنعتی**» در قرن ۱۸ م. می دانند.

پیامدهای ابداع کشاورزی

الف) کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، ازدوره گردی دست برداشتند و نخستین روستاها را به عنوان سکونتگاههای دائم، ایجاد کردند.

• ب) به دلیل تولید اضافه بر نیاز، عده ای به فعالیت دیگر مثل: ابزار سازی، سفالگری و پارچه بافی روی آوردند و در تولید این محصولات مهارت و تخصص یافتند.

پیامدهای ابداع کشاورزی (۲)

- (ج) در نتیجه تولید **مازاد بر نیاز**، **داد وستد** میان روستاها آغاز شد.

- رونق **داد وستد**، زمینه آشنایی مردم مناطق مختلف را با **آداب و رسوم مهارت ها و اندیشه های یکدیگر** فراهم آورد.

مراحل شکل گیری تمدن:

تمدن های نخستین

۱- بین النهرین:

- سرزمین میان دو رود دجله و فرات در کشور کنونی عراق، وهمین طور تمامی سرزمین های پست غرب فلات ایران جزو جغرافیای تمدن بین النهرین بود.
- دجله و فرات از مناطق کوهستانی ترکیه وارمنستان سرچشمه می گیرند و سپس در کشور عراق به هم می پیوندند. با پیوستن به کارون در نزدیکی بندر خرمشهر، ارون درود را تشکیل می دهند و به سمت خلیج فارس جریان می یابد.
- رسوبات این رودها موجب به ایجاد دشت های حاصلخیزی شد.

شکل گیری تمدن بین النهرین:

- طبق کاوشهای باستان شناسان، مراکز تمدنی در حدود ۳۵۰۰ ق.م. در این مناطق شکل گرفته است.
- کشاورزان زاگرس برای نخستین بار در دشت هاو جلگه های مجاور از جمله بین النهرین، شروع به کشاورزی کردند.
- ساکنان این منطقه با حفر آبراهها و ایجاد آبگیرهای متعدد، به کشت زمین پرداختند. محصولات فراوان و مازاد بر نیاز تولید کردند. افزایش جمعیت و تولید مازاد بر خوراک، موجب شد که روستاها گسترش پیدا کنند و سرانجام نخستین شهرها در این منطقه پدید آیند.

سومر:

- اولین شهرها در ناحیه جنوبی بین النهرین، معروف به **سومر** به وجود آمدند.
- سومر همچنین نام یکی از اقوام کهن ساکن این ناحیه نیز بود.
- **اور**، **اوروک**، **لاگاش** و **کیش** از جمله مهمترین شهرهای سومر به شمار می رفتند.
- هریک از این شهرها به همراه روستاهای پیرامون خود، دارای حکومتی مستقل بودند که به آنها **دولت شهر** یا **کشور شهر** گفته می شود. این دولت شهرها اغلب با یکدیگر در حال رقابت و جنگ با یکدیگر بودند.

اعتقادات سومریان

- خدایان متعددی را می پرستیدند.
- اعتقاد داشتند که هر شهر از آن خدایی است.
- آنان برای خدای شهر خویش پرستشگاه باشکوهی بر پا نموده و قربانی و هدایای زیادی نثارش می کردند.
- آنان معتقد بودند که خدایان، انسا نها را برای خدمت به خود آفریده اند و اگر در این کار کوتاهی کنند، خدایان آنان را با فرو فرستادن سیل و طوفان یا خشکسالی تنبیه خواهند کرد.

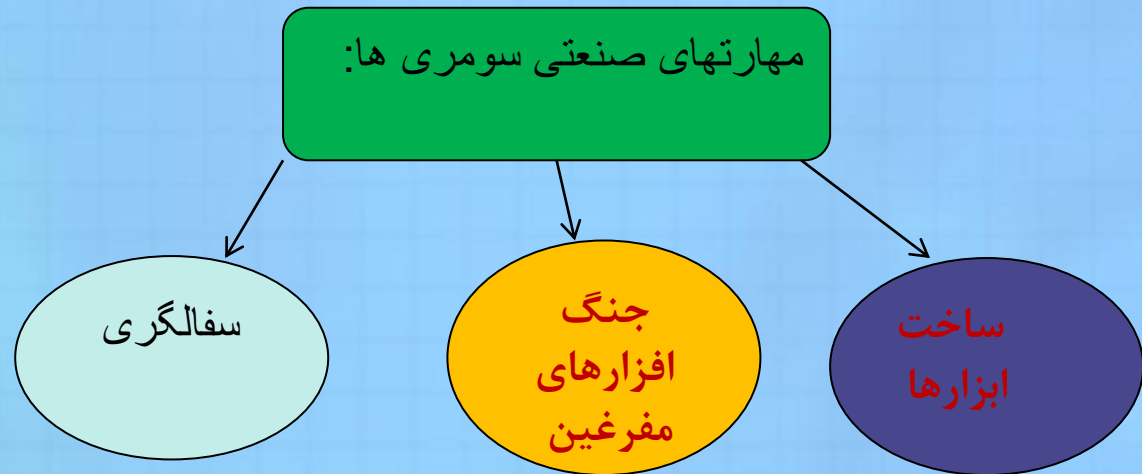
کاهنان سومری

- **کاهنان** یا روحانیون و به ویژه کاهن اعظم که معمولاً از دانش های عصر خود مطلع بودند، به عنوان واسطهٔ میان مردم و خدایان عمل می کردند.
- کاهنان از قدرت و ثروت زیادی برخوردار بودند.
- در آغاز، کاهنان **پیشوایی دینی** را به همراه **فرمانروایی سیاسی** بر عهده داشتند، اما سرانجام فرماندهان نظامی، قدرت را به دست گرفتند و حکومت را در خانوادهٔ خود موروثی کردند.

وضعیت صنعت در سومر:

در آن زمان از مردمان جنوب غربی آسیا، کاربرد فلزات مختلفی مانند مس و قلع را آموخته بودند و از ترکیب این دو فلز، اشیای مفرغین می ساختند که بسیار مقاوم و محکم بودند.

خط و نگارش سومریان :

- لوح های گلی فراوانی به **خط میخی** و **زبان سومری** در بقایای شهرهای سومری کشف شده است.
- به گمان برخی از باستان شناسان، سومریان مخترع خط بوده اند.
- نخستین نوشته های جهان متعلق به آنان است.
- بعضی از این لوح ها حاوی آثار ادبی بلند، مانند افسانه گیلگمش است.

□ پیکرہ بز مفرغی کشف شدہ از گورستان شاهی شهر اور درسومر

اگد و بابل:

- در حدود ۲۴۰۰ ق.م، قوم اگدی که در مرکزین النهرین می زیست.
- به فرماندهی **سارگن** بر کشور شهرهای سومری مسلط شدند.
- سارگن امپراتوری بزرگی را تشکیل داد که **از سواحل شرقی دریای مدیترانه تا کوههای زاگرس** امتداد داشت.
- این امپراتوری اقوامی را که دارای اندیشه، آداب و رسوم، صنعت و هنر گوناگونی بودند، **یکپارچه** ساخت.
- موجب تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین النهرین شد.
- امپراتوری سارگن حدود دو قرن دوام آورد و در پی آن، دورانی از بی ثباتی و ضعف فرا رسید.

اموری ها و حمورابی:

- از حدود ۱۹۰۰ ق.م. به تدریج قوم دیگری به نام اموری، قدرت خود را در مرکزین النهرین گسترش داد.
- سلسله ای را تأسیس کرد که به بابلِ قدیم معروف است.
- مشهورترین فرمانروایی این سلسله **حمورابی** بود
- مناطق وسیعی از بین النهرین را فتح و ضمیمه قلمرو خود کرد.
- او همچنین اقدامات مهمی در زمینه **کشورداری، کشاورزی و قانون گذاری** انجام داد.

شیوه حکومتی حمورابی:

- شیوه حکومتی حمورابی، مبتنی بر قدرت و اختیارات فراوان پادشاه و اطاعت کامل حاکمان ولایات از او بود
- وی مقام پادشاهی را هدیه ای از جانب خداوند به خود می پنداشت.
- بیشتر شهرت حمورابی در تاریخ، به خاطر قانون نامه ای است که از او برجای مانده است
- شهر بابل، پایتخت اموری ها به واسطه داشتن موقعیت مناسب سیاسی و جغرافیایی، به یکی از مراکز بزرگ تجارت بین المللی در جهان باستان تبدیل شد.

آشوری ها:

- پس از آنکه حکومت بابل قدیم، دچار ضعف و زوال شد، آشوریان که قومی جنگجو در شمال بین النهرین بودند، به قدرت رسیدند.
- حکومت آشور با لشکرکشی های پیاپی به سرزمین های همجوار و غارت و ویران کردن آنها، بر قلمرو و ثروت خود افزود.

لوح سنگی قانون نامه حمورابی موزه لوور پاریس

مهر استوانه ای مربوط به دوران اکد

میراث تمدن بین النهرین:

• دستاوردهای مهم بین النهرین شامل این موارد بود:

سیاست

حکومت

قانون گذاری

هنر

شهر سازی

معماری

تمدن بین النهرین بر تمدنهای پس از خود، از جمله تمدن ایران در زمان **هخامنشیان** و نیز تمدن **یونان باستان**، تأثیر بسزایی گذاشت.

۲ - مصر، هدیه رود نیل

- مدتی پس از آغاز زندگی شهرنشینی سومری ها، تمدن مصر نیز شروع به جوانه زدن کرد.
- در مصر، جریان زندگی و تمدن به رود نیل وابسته بود.
- آب نیل هر سال بر اثر ذوب شدن بر فها و باریدن باران های بهاری، به مرور لایه ای از رسوبات غنی بر جای می گذارد و زمین رامستعد کشت و زرع می کند.
- رود نیل که محیط مساعدی برای زندگی در مصر ایجاد کرده بود، صحراهای گرم در شرق و غرب، دریای مدیترانه در شمال، این کشور را از تهاجم های خارجی حفظ می کرد.
- مصر از طریق شبه جزیره سینا در شمال شرق این کشور، در معرض هجوم بیرونی قرار داشت.

سیاست و حکومت:

- مورخان، تاریخ مصر باستان را به سه دوره تقسیم میکنند:
- **امپراتوری قدیم، امپراتوری میانه، امپراتوری جدید**
- در دوره امپراتوری قدیم، قدرت فرعون ها در اوج بود. اهرام سه گانه به دستور آنان ساخته شد.
- فرعونها برای اداره امور کشور، از وزیر یا «کارگزار کل کشور» استفاده می کردند.
- فرعون از قدرت فوق العاده ای برخوردار بود
- اقدامات او را اراده خدایان شمرده می شد و فرمان های او می بایست بی چون و چرا اجرا شود.

دین:

- مصریان باستان خدایان زیادی را می پرستیدند.
- حداقل نام چندین هزار خدا در نوشته های مصری شناسایی شده است.
- مردم مصر، خدایان شان را مهربان تر و دوستانه تر از خدایان سومری می پنداشتند. شاید به این سبب که زندگی در اطراف نیل آسان تر و مطبوع تر از زندگی در کناره های دجله و فرات بود.
- یکی از فرعون های دوره جدید به نام **آمن هوتپ چهارم** کوشید که یگانه پرستی را در شکل پرستش خدای خورشید در مصر ترویج نماید.
- پس از مرگ او کاهنان چند خدایی را رواج دادند.

اعتقادات دینی مصریان

- **حضرت یوسف و حضرت موسی**، در دوران امپراتوری جدید، مردم مصر را به پرستش خدای یگانه دعوت کردند.
- مصریان به زندگی بعد از مرگ باور داشتند .
- معتقد بودند که روح پس از مرگ مدتی سرگردان می ماند و سپس به جسم انسان باز می گردد. به همین دلیل، اجساد فرعون هارا برای جلوگیری از فاسد شدن جسم، **مومیایی** می کردند.

جامعه و اقتصاد:

- اساس زندگی در مصر باستان بر **کشاورزی** استوار بود.
- اکثریت جمعیت را **کشاورزان** تشکیل می دادند.
- آنان در کشتزارهای اطراف نیل که متعلق به **فرعونها**،
- **کاهنان و مقامهای حکومتی** بود.
- گندم، جو، خرما و دیگر میوه ها کشت می کردند.

ویژگی های مردم مصر:

- مصریان مردمی صبور و فرمان بر بودند.
- آموزه های دینی، آنان را به اطاعت بی چون و چرا از فرمان
- فرعون ها و مأموران او فرامیخواند.
- توده های مردم علاوه بر پرداخت مالیات، ناگزیر بودند.
- در ساختن آرامگا ها، کاخ ها، معابد و نیز با حضور در جنگ ها، برای حکومت بیگاری میکردند.

ادبیات و هنر:

- تمدن مصر بیش از هر چیز به خاطر بناهای باستانی مانند اهرام، معابد، کاخ ها و نیز آثار هنری به ویژه مجسمه سازی شهرت دارد.

- مصر از منابع طبیعی سنگ آهک و سنگ خارا بهره مند بود.

- ساخت این بناهای عظیم نیازمند دانش و مهارت بالایی در زمینه هندسه و ریاضی بود.

- مصریان در نقاشی، مجسمه سازی و ساخت جنگ افزارها مهارت زیادی داشتند.

- برای ساختن این اشیا، از معادن دوردست، مس و طلا را استخراج می نمودند.

سردیس مرمری یکی از فراعنه که درپوش
کوزه‌محتوی احشای مومیایی شده او بوده است.

□ صفحه ای از پاپیروس به خط هیروگلیف

موفق باشید

